

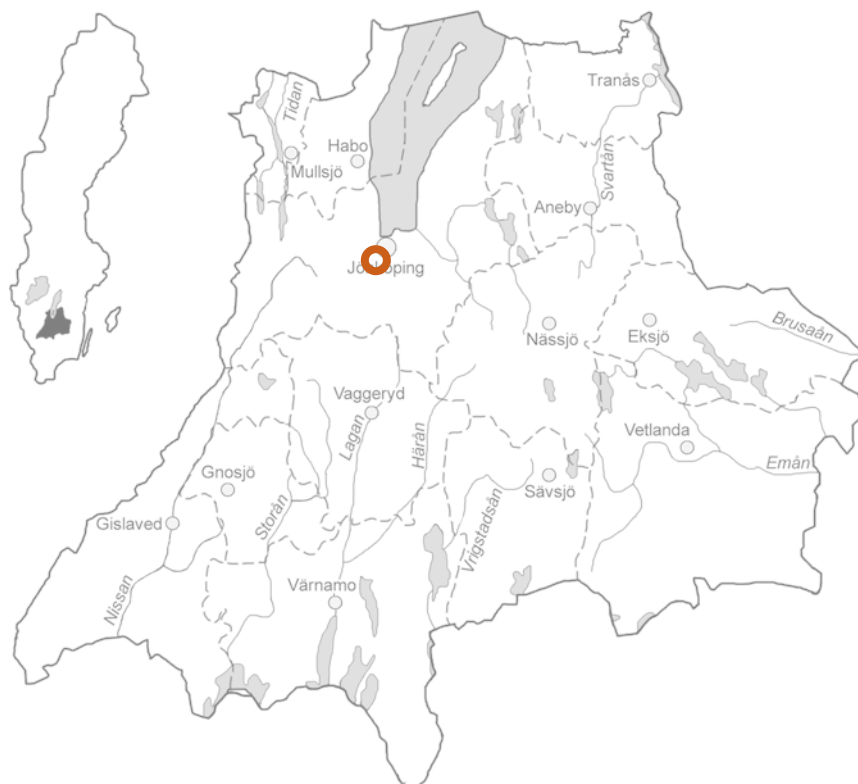
Skogskyrkogården

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Jönköpings stad i Jönköpings kommun, Jönköpings län, Växjö stift



Skogskyrkogården

Kulturhistorisk inventering och förslag till bevarandeplan
Jönköpings socken i Jönköpings kommun, Jönköpings län, Växjö stift



Jönköpings läns museums dnr: 285/2018
Jönköpings församling dnr: BV 2018-29/8.7

Rapport och foto: Charlotte Mårland
Grafisk mall: Anna Stålhammar
Tryck: Arkitektkopia, Jönköping

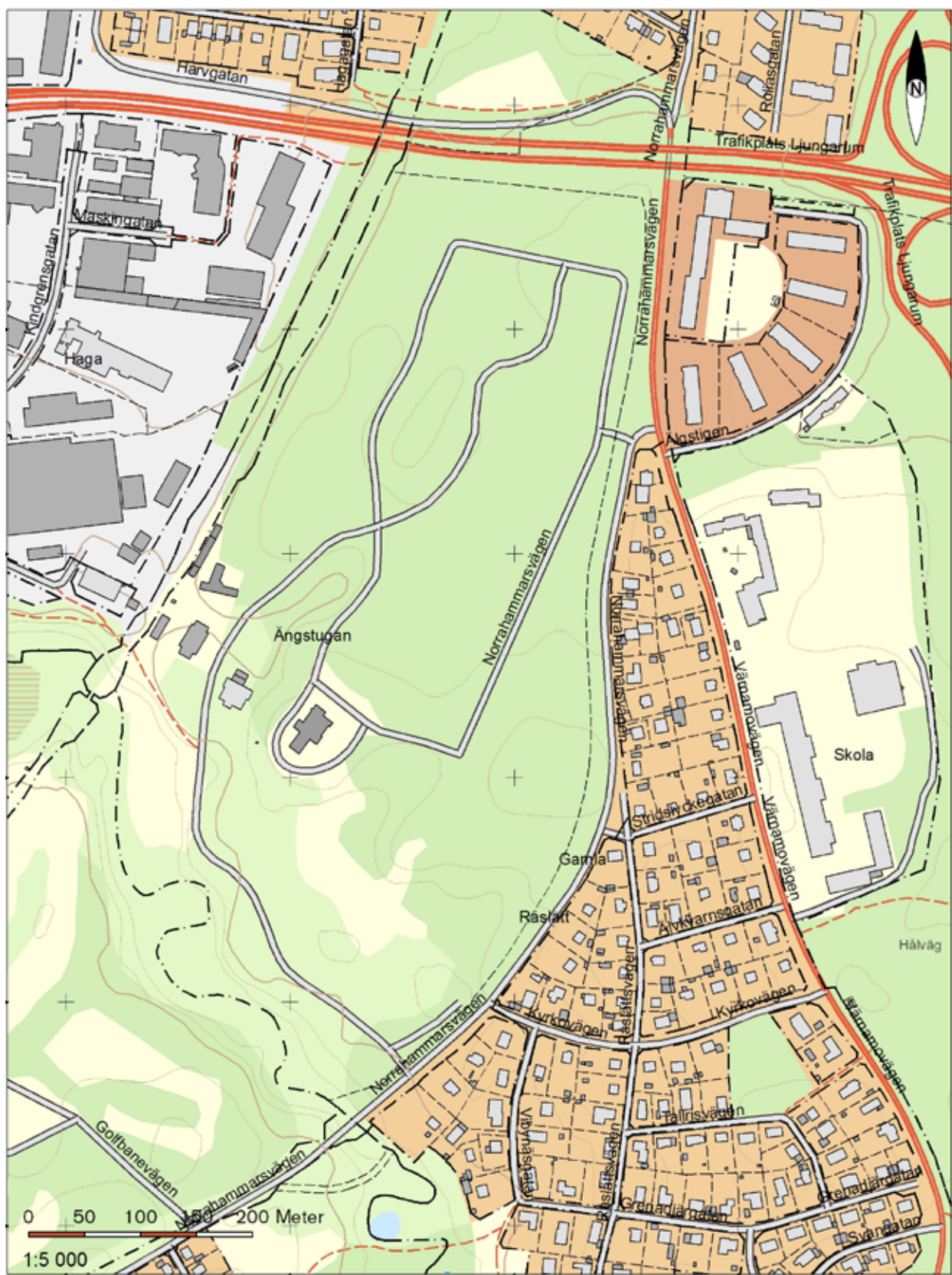
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
© Lantmäteriet. Ärende nr MS2007/04833.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2022

Innehåll

Inledning.....	5
Inventeringens uppläggning.....	5
Allmän kyrkogårdshistorik.....	6
Tre vanliga gravvårdstyper.....	8
Lagstiftning.....	8
Kulturmiljölag (1988:950).....	8
1 kap. Inledande bestämmelser.....	8
4 kap. Kyrkliga kulturminnen.....	9
Begravningslag (1990:1144).....	9
7 kap. Gravrätt.....	9
Gravrättens upphörande.....	10
Allmänna skötselråd.....	11
Skogskyrkogården.....	12
Kyrkogårdens historik.....	12
Beskrivning av kyrkogården idag.....	13
Allmän karaktär.....	13
Omgärdning.....	13
Vegetation.....	13
Gångsystem.....	14
Gravvårdstyper.....	14
Byggnader.....	14
Beskrivning av enskilda kvarter.....	15
Kvarteren från 1940-talet, kv 10-14, 20-24.....	15
Kvarteren från 1950-talet, kv 15-17, 19.....	15
Kvarteren från 1950 – 1960-talet, kv 1-9.....	16
Kvarteren från 1960-talet, kv 33-41.....	17
Kvarteren från 1970-talet, kv 25-32.....	17
Kvarteren från 1980 – 1990-talet, kv 42, 45-49.....	18
Minneslund från 1968.....	18
Kolumbarium från 2003.....	18
Händelsehistorik.....	19
Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet.....	20
Att tänka på i framtida förvaltning av kyrkogården.....	21
Administrativa uppgifter.....	22
Referenser.....	22
Arkiv.....	22
Litteratur.....	22



Utdrag ur digitala fastighetskartan.

Inledning

På uppdrag av Jönköpings församling har Jönköpings läns museum tagit fram föreliggande inventering och förslag till bevarandeplan för Skogskyrkogården. Fältarbetet har genomförts under sommaren 2019. Resultatet har därefter diskuterats med uppdragsgivaren och sammanställts under våren 2020.

Kyrkogårdar och begravningsplatser utgör en viktig del av landets kulturarv och deras kulturvärden regleras av kulturmiljölagen. Kulturhistoriskt värdefulla gravar kan också skyddas av begravningslagen. I första hand är det Svenska kyrkan som har ansvar för att förvalta detta kulturarv med hänsyn till dess värden. Därför är det angeläget att kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden kartläggs och preciseras. En viktig del av värdena ligger i äldre gravar och deras utsmyckning.

En bevarandeplan är ett kunskapsunderlag som är tänkt att vara till hjälp och vägledning vid vård, underhåll och förändringar på kyrkogårdarna. Planen kan även fungera som beslutsunderlag för länsstyrelse och stift vid handläggning av olika ärenden.

Inventeringens uppläggning

Rapporten omfattar en översiktlig historik över kyrkogården, en beskrivning med fotografier av de olika kvarteren och deras kulturhistoriska värden samt avslutningsvis en katalog över särskilt värdefulla gravar.

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering på kyrkogården samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gåtts igenom har varit aktuella kyrkoarkiv på Landsarkivet i Vadstena, Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv, Antikvarisk-topografiska arkivet i Stockholm (kopior hos länsstyrelsen) samt Jönköpings läns museums arkiv. Utöver arkiv har uppgifter hämtats från aktuell litteratur, exempelvis hembygdslitteratur. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens historia.

För kyrkogården har en sammanfattande kulturhistorisk bedömning gjorts där de kulturhistoriska värdena lyfts fram. Den kulturhistoriska bedömningen av kyrkogården i allmänhet har gjorts i samarbete med Länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv, utan kan vara föremål för omvärderingar. Vid bedömningen har hänsyn tagits till varje enskild kyrkogårds historia och egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Den övergripande kulturhistoriska bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda gravstenar, utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför planerade förändringar eller större underhållsåtgärder krävs i regel tillstånd från länsstyrelsen.



En av länders få bevarade kyrkobalkar finns i Brandstorp i Habo kommun.



Den förindustriella kyrkogården var en ängsmark med endast få vårdar av beständigt material. Här har karaktären blivit bevarad på Ornunga gamla kyrkogård, Vårgårda kommun.

Rapporten avslutas med själva inventeringen av kulturhistoriskt värdefulla gravplatser, vilken är avsedd att fungera som en bevarandeplan. Gravarna och deras utsmyckning redovisas i tabellform med text och fotografier samt på en gravkarta. De kulturhistoriskt värdefulla gravarna är kategoriserade i två grupper: *I. Mycket värdefulla* (som i första hand föreslås bevaras på plats) och *II. Värdefulla* (som bör bevaras eller återanvändas på plats eller i andra hand placeras på annan del av kyrkogården beroende på vari värdet består).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Charlotte Mårland vid Jönköpings läns museum under 2019. Vid urvalet av kulturhistoriskt värdefulla gravar har samråd förts med församlingen.

Allmän kyrkogårdshistorik

I stort sett alla våra landsortskyrkogårdar är jämnåriga med den första kyrkan på platsen och i de flesta fall medeltida. Efter flera hundra år av obruten kontinuitet är de ännu i bruk. Från medeltidens kyrkogårdar finns dock väldigt litet bevarat. De viktigaste förändringarna som kristendomen införde gällande våra begravnings seder är att platsen för begravingarna skulle vara vigd och inhägnad. Den medeltida inhägnaden kunde bestå av en stenmur, men vanligare var att den var uppförd av timmer, bogårdsbalken, som ibland kunde vara manshög. Till den typiska bilden av en medeltida inhägnad kyrkogård hörde även stigluckan, som både hade en symbolisk och praktisk funktion som port till den vigda jorden.

Den medeltida kyrkogården saknade ett tydligt system med gångar och kvarter. Man gravsätte snarare folk efter deras gårds- eller bytillhörighet i grupperingar med olika form, vilket var en förkristen sedvänja. Till ovanligheterna hörde att man satte en vård över graven. Gravar markerades istället endast av en jordhög. Om en vård trots allt sattes upp var den vanligen av trä, men sten eller smide förekom undantagsvis. Det var också vanligt att man använde sig av kyrkogården även på ett nyttobetonat sätt, där exempelvis hö kunde bärgas.

Den medeltida kyrkogårdens utformning levde kvar väldigt länge, och påminde mest om en äng med små gravkullar och enstaka spridda vårdar. I stort sett börjades förnyelsen under tidigt 1800-tal, men ännu vid sekelskiftet 1900 hade många landsortskyrkogårdar kvar den ålderdomliga ängskaraktären. Förnyelsevägen började i städerna genom nya bestämmelser om externa begravningsplatser. Gravsättningar på stadskyrkogårdarna förbjöds av hygieniska skäl och i stället skulle friliggande begravningsplatser förläggas utanför städerna. Denna process inleddes på 1780-talet och en tydlig kunglig förordning från 1815 angav att begravingar innanför stadskärnan måste upphöra och att begravningsplatser

– utan andra kyrkobyggnader än t ex gravkapell – skulle anläggas utanför stadsområdena. År 1805 beslutades dessutom att staten genom sin myndighet Överintendentsämbetet skulle ansvara och ha överinseende över att kyrkogårdar och begravningsplatser blev prydligt och hälsosamt anlagda.

Runt om i landet anlades många begravningsplatser precis utanför stadskärnorna under de första decennierna av 1800-talet. De anlades med symmetriska gångsystem och kvartersindelningar, trädplanteringar för att förbättra luftkvaliteten och stenmurar med smidesgrindar. I de arkitektoniskt anlagda begravningsplatserna exponerades vissa gravar tydligare än andra. Att begravas utifrån vilken gård eller by man tillhörde ersattes nu av kategorierna köpegravar respektive allmänna gravar. Detta var en social indelning där de som ville och hade förmåga att köpa sin gravplats både fick en större sådan för hela sin familj och en bättre placering utmed gångar eller nära entréerna. Köpegravarna anlades ofta med grusbäddar och stenramar och senare även häckomgärdningar. Andra begrävdes kostnadsfritt utmed den så kallade allmänna linjen. Där gravsattes man tätt i en kronologisk ordning allt eftersom dödsfallen inträffade. Man begrävdes således oberoende om ens man eller hustru eller övrig familj låg på annan plats. Gravvårdarna var oftast små, oansenliga och inte särskilt varaktiga. Indelningen av kyrkogården mellan köpegravsområde å ena sidan och allmänt område å den andra speglade ett socialt uppdelat samhälle.

Trädkransen utefter kyrkogårdens yttre begränsningar introducerades först på städernas begravningsplatser, men nådde under 1800-talets slut även allt fler landsortskyrkogårdar. Då introduceras också de typiska sorgeträden med ett hängande växtsätt. I början av 1900-talet planlades även kyrkogårdarna på landsorten i kvarter med symmetriskt lagda gångar, grusbäddar på gravarna och välklippta häckar eller stenramar runt om.

På 1920-talet började en ny typ av begravningsplats att anläggas – skogskyrkogården. Dessa präglas av friväxande och naturligt förekommande träd, såsom gran, tall och björk. Endast sällan eller i begränsad omfattning används planterade och kultiverade träd. En av de tidigaste i landet var skogskyrkogården i Skillingaryd från 1922.

Vid 1900-talets mitt var kyrkogårdarna särskilt utvecklade, men nu inleddes en period av förenkling och rationalitet. Företeelsen med allmänna linjen levde kvar till mitten av 1900-talet, men upphörde officiellt 1964. Samtidigt började man av rationella skäl ta bort stenramar, häckomgärdningar och grusbäddar för att ersätta det med mer lättskötta gräsmattor. Den sociala utjämningen av ståndssamhället avspeglades på kyrkogårdarna genom allt mer enhetliga gravvårdar utan titlar och oftast i ett liggande format.



Åsenhöga ödekyrkogård (Gnosjö kommun). På denna kyrkogård är mycket av den ålderdomliga, ängsliknande karaktär, som varit vanlig i äldre tid bevarad.



På de mer påkostade köpegravarna var både gravvård och inhägnad omsorgsfullt utformade. Här ett exempel från Norra Solberga kyrkogård i Nässjö kommun.



På kyrkogården i Ingatorp (Eksjö kommun) kan man uppleva den allmänna linjens gravområde med små anspråkslösa vårdar tämligen intakt.



Ett exempel på en gravvård från 1960-talet på begravningsplatsen i Aneby.

Från och med 1980-talet blev gravvårdarna återigen mer individualiserade. Idag ser vi en mångfald olika former på gravstenar från liggande naturstenar till mer fantasifullt utformade vårdar. Den ökade individualiseringen under 1900-talets slut speglas också genom de många olika begravningsformer som idag erbjuds. Förutom kistbegravning och urngravar med personliga vårdar, erbjuds också exempelvis minneslundar för aska som grävs ner anonymt utan plats för namn, men med gemensam plats för blommor. Ett annat alternativ är askgravlundar, där den plats var och en begravts på markeras.

Tre vanliga gravvårdstyper

Det finns en stor variation vad gäller gravvårdarnas utformning, men här presenteras tre typer som är särskilt vanliga.

Från det sena 1800-talet fram till 1920-talet var det vanligt att köpegravar förseddes med påkostade vårdar med stående format. Det kunde vara högresta bautastenar, obelisker och liknande. Dessa vårdar restes ofta över samhällets övre skikt och inte sällan är de försedda med både titel, namn, årtal, hemvist och ett bibelcitat. Vårdar av denna typ är ofta påtagligt karaktärskapande och betydelsefulla i kyrkogårdsmiljön. De kan också ha ett konstnärligt värde.

I kontrast till de mer påkostade gravvårdarna finns de mindre stenarna, som restes inom den allmänna linjen. Dessa har ofta en rektangulär form utan utvecklad utsmyckning. Texten är ofta lakonisk – förnamn, ofta men inte alltid efternamn, hemvist och årtal. Dessa enkla vårdar är i sig inte iögonfallande, men berättar ändå om en viktig del av det äldre gravskicket och samhällets hierarkiska organisation.

Tiden efter andra världskriget medförde en långtgående förenkling av gravvårdarna, som samtidigt skapade en likriktning. Stenarna tillverkades maskinellt och det fanns ofta en standardiserad uppsättning symboler som kunde tillföras och kombineras. Kyrkogårdsmiljöer som domineras av dessa stenar kan naturligtvis också ha ett kulturhistoriskt värde, men då är det i regel inte de enskilda vårdarna som är intressanta utan snarare helheten.

Lagstiftning

Kulturvärden på kyrkogårdar skyddas såväl i kulturmiljölagen som begravningslagen. Här nedan följer utdrag som har bäring på förvaltningen av kyrkogårdarnas kulturvärden.

Kulturmiljölag (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön.

Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas.

Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548).

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Begravningsplatser

11 § I värden av en begravningsplats skall dess betydelse som en del av vår kulturmiljö beaktas. Begravningsplatserna skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

12 § Begravningsplatser enligt detta kapitel är sådana områden eller utrymmen som avses i 1 kap. 1 § begravningslagen (1990:1144). Bestämmelserna om begravningsplatser omfattar också sådana byggnader på begravningsplatsen som inte är kyrkobyggnader samt fasta anordningar såsom murar och portaler. Lag (1990:1146).

13 § I fråga om en begravningsplats som anlagts före utgången av år 1939 krävs tillstånd av länsstyrelsen

1. för att utvidga eller på något annat sätt väsentligt ändra begravningsplatsen,
 2. för att där uppföra någon ny byggnad eller fast anordning eller riva eller väsentligt ändra befintlig byggnad eller fast anordning.
- Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäligen hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1999:304).

Väsentliga förändringar kan innebära till exempel ändring av omgärdning, trädplanteringar, större omplaneringar av gravkvarter, ändringar i gångsystem och dess beläggning, nya belysningsinstallationer.

Begravningslag (1990:1144)

7 kap. Gravrätt

Gravanordningar m.m.

25 § Gravplatsen får förses med gravanordning, om det inte strider mot vad som är avsett att gälla för den del av begravningsplatsen där gravplatsen är belägen.

26 § Gravrättsinnehavaren bestämmer gravanordningens utseende och beskaffenhet. Detsamma gäller gravplatsens utsmyckning och ordnande i övrigt. Upplåtaren får dock besluta de begränsningar i gravrättsinnehavarens bestämmanderätt som är nödvändiga för att tillgodose en god gravkultur.

Gravrättens upphörande

37 § Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av något annat skäl bör bevaras för framtiden, ska upplåtaren om möjligt lämna kvar den på gravplatsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, ska den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats. Ytterligare föreskrifter om hänsynen till kulturmiljöarbetets intressen finns i kulturmiljölagen (1988:950). Lag (2013:552).

Ibland uppstår frågan om ansvar och skydd för en enskild gravvård. Så länge gravrätten inte gått ut ägs gravvården m.m. av gravrättsinnehavaren. När gravrätten gått ut övertas ansvaret av upplåtaren, vilket oftast är pastoratet. Om gravvården således står kvar på den tillhörande graven ger begravningslagen ett skydd. Om gravvården däremot flyttas till en annan plats på kyrkogården eller förvaras i kyrkobyggnaden kan det vara aktuellt att föra in den i kyrkans inventarieförteckning.

Allmänna skötselråd

Grunden för skötseln av kulturhistoriskt värdefulla gravvårdar är att de inte skadas, utan ges en så lång livslängd som möjligt. De förebyggande åtgärderna är väsentliga och kan motverka uppkomsten av skador genom till exempel mekanisk åverkan, biologisk påväxt och väder.

Vid rengöring och reparation av vårdar av mjukare bergarter (kalk- och sandsten) och järn som är över 100 år gamla bör konservator för sten respektive metall kontaktas för rådgivning eller åtgärd.

En orsak till skador är mekanisk åverkan genom trädgårdsfordon och andra redskap. Varsamhet vid gräsklippning minimerar risken för sprickor och bortfall av material.

En annan orsak är nederbörd och biologisk påväxt av lavar, alger och mossor. Dessa gynnas av att en sten står skuggigt och fuktigt. Liggande hållar och stående vårdar av mjuk bergart som kalk- och sandsten är särskilt känsliga för vådrets makter. På vintern tränger fukt in i sprickor och vidgar dessa och spränger till slut bort stenmaterial. Detta kan på sikt helt radera ut en inskription eller relief. Därför är det viktigt att hålla till exempel hållar rena från löv och grenar. Känsliga vårdar och hållar av hög ålder kan med fördel ges en skyddsklädsel eller täckning permanent eller under vinterhalvåret för att motverka frostsprängning.

Vårdar och gravstaket av järn är en kategori för sig, som kräver kontinuerligt underhåll. Vid ommålning befrias metallen från rostbeläggning med stålborste. Därefter grundas järnet med mörja och slutstrykes med linoljefärg. Lagningar bör anföras åt hantverkare eller konservator med erfarenhet av järnslagningar.

Rostande förankringsjärn och dubbar är en annan vanlig orsak till skador. När järnet rostar och utvidgar sig så sprängs stenen. Ett viktigt arbete är därför utbyte av beslag och dubbar av järn mot rostfritt stål.

Rengöring av vårdar kan ha olika syften. Ofta sker det i första hand av estetiska skäl. Som regel bör den på kulturhistoriskt värdefulla vårdar vara motiverad av hänsyn till att påväxt riskerar stenens fortbestånd (kalk- och sandsten) eller för att förbättra förståelsen av objektet och kunna tolka och uppleva inskriptioner eller utsmyckningar. Enklare rengöring kan göras med ljummet vatten med liten tillsats av såpa eller diskmedel och med mjuka borstar som inte repar. Lämplig tid för detta är tidig vår och sen höst då exempelvis lavar är mer aktiva och mjuka då. Vårdar av hårdare bergarter som granit kan rengöras med högtryckstvätt, men endast där inte förgyllning och dekorationer kan skadas. Vårdar med mycket högt kulturhistoriskt värde och påtaglig skadebild (pågående bortfall av stenmaterial eller sprickor) bör rengöras av konservator.

Marschaller och stearinljus kan avsätta sot eller stänk på gravvårdarna. Detta kan förebyggas genom att exempelvis använda lämpliga hållare.



Biologisk påväxt, troligen rödalger, på en gravvård på Villstads kyrkogård i Gislaveds kommun.



Kalksten har en förmåga att spjälka sig och spricka. Denna sten på Forserums kyrkogård i Nässjö kommun kräver insatser av en stenkonservator.



Skogskyrkogården anlades enligt principen om att bevara naturskogen i hög grad, gravkvarter och gångar anlades efter terrängens förutsättningar vilket skapar en mjukt böljande och varierad miljö. Svenska kyrkan, Skogskyrkogården.



Gatsten var ursprungligen ett vanligt förekommande material på Skogskyrkogården men har delvis kommit att ersättas av asfalt. Svenska kyrkan, Skogskyrkogården.

Skogskyrkogården

Skogskyrkogården hör till Jönköpings församling. Kyrkogården saknar en kyrka, men har ett större begravningskapell med tillhörande krematorium. Den ligger i nära anslutning till villaområdet Gamla Råslätt och Ljungarumsskolan. Norr om kyrkogården går riksväg 40 mot Göteborg och öster om Ljungarumsskolan går E4an. I väster ligger industriområdet Haga samt järnvägen mot Vaggeryd. Trots det nära läget till hårt trafikerade leder samt industri- och bostadsområde upplevs kyrkogården som en väl avskild miljö.

Kyrkogårdens historik

Skogskyrkogården utgör formellt sett är en begravningsplats eftersom den saknar egen församlingskyrka. Den växande stadens behov av begravningsplatser medförde att man 1936 tagit beslut i kyrkofullmäktige i Jönköping om att utreda frågan om en ny begravningsplats. Området som föreslogs var ett kuperat skogsparti utanför Gamla Råslätt, vid utkanten av Jönköping. Arkitekt Olof Hult gjorde de stora riktlinjerna för kyrkogårdens utformning vad gäller vägar, kommunikationer och kapellkrematoriets placering, medan detaljutformningen överlämnades till Jönköpings parkförvaltning. Huvudsakligen var det stadsträdgårdsmästare Ivar Andersson som ledde detta arbete samt efterföljande utvidgningar av nya kvarter inom begravningsplatsen. Den 1 oktober 1941 invigdes kyrkogården. Samma år utlystes även en pristävlan om utformning av ett nytt kapellkrematorium. Platsen hade redan Olof Hult anvisat. Det förslag som vann var ritat av professor Lars Israel Wahlman i Stockholm. På grund av kriget blev bygget uppskjutet – lilla kapellet uppfördes 1947 och stora kapellet började uppföras först 1953 och då var det sonen Jan Wahlman som slutförde ritningsarbetet. Helt färdigt stod det inte förrän 1958 då det invigdes. Koret utsmyckades med Sven X-et Erixons altarmålning ”Lär du mig skog att vissna glad”. 1979–80 genomgick byggnaden en genomgripande om- och tillbyggnad.

Skogskyrkogårdens stora ytor har successivt tagits i anspråk. I den ursprungliga planen av Olof Hult från 1940 skall de södra delarna tas i bruk med familjegravar, familjeurngravar samt allmän linje. De kvarter som i stället kom att iordningställas i det försäskedet var den nordöstra delen, enbart kvarter 10, 13 och delvis kvarter 32 har utförts i enlighet med den ursprungliga planen. I likhet med den ursprungliga planen så utfördes de äldsta kvarteren med en stramare utformning, vilken i hög grad har likheter med skogskyrkogården i Stockholm. De kvarter som tidigt togs i bruk motsvaras av idag av kvarteren 10, 13, 20, 21, 22, 23, och 32. Därefter togs kvarteren söder därom i anspråk. År 1970 anlades Jönköpings första minneslund på skogskyrkogården (kvarter 18) där askan efter de kremerade sätts ner mellan träden runt platsen.

1973 och 1974 utvidgades kyrkogården mot väster genom att ca 2 000 kistgravplatser och 1 500 urngravplatser bereddes plats (kvarter 34–41). Under 1980-talet utökades gravytorna söder om kapellet och sedan dess utgör Lillån i söder kyrkogårdens naturliga gräns i söder. År 2001 invigdes ask- och urngravlunden i kvarter 48.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Jönköpings skogskyrkogård ligger i ett naturligt tall- och granskogsparti som i söder övergår i lövskog och ängsmark. Området innehåller ett antal så kallade dödisgröpar, dessa är naturliga fördjupningar i marken från istiden och har nu vattenfylts. Marken är delvis starkt kuperad vilket medverkar till variation och till väl avgränsade rumsligheter i landskapet. Gravkvarteren skiljer sig mycket åt mellan varandra; här finns både kvarter med regelbundna och rätvinkliga rader i fyrkantiga kvarter och kvarter med mjukt svängda rader som följer och anpassar sig efter terrängen.

Omgärdning

På grund av Skogskyrkogårdens utbredning varierar omgärdningen på olika sidor, anpassat efter plats och angränsande miljö. Mot öster där den gränsar mot Norrahammarsvägen utgörs den av ett svartmålat staket med stående granvidjor. I söder avgränsas kyrkogården naturligt av Lillån samt ängsmark som ännu ej har tagits i anspråk. Mot väster avgränsas kyrkogården av brant sluttande järnvägsvallar och ytterst ett enkelt stålstålsstaket. Mot norr avgränsas kyrkogården av en bredare övergångszon med barrträd vilken även fungerar som bullerskydd mot den hårt trafikerade riksväg 40.

Ingångar

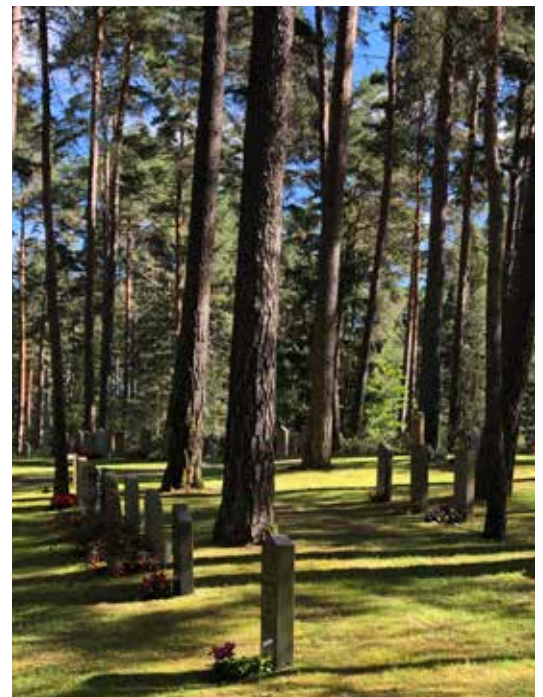
Kyrkogårdens huvudentré ligger i nordöstra hörnet mot Norrahammarsvägen. Entrén markeras på ömse sidor av en kraftig mur med vit, kluven kalksten och flankeras på utsidan av hängbjörkar. Innanför muren finns parkeringsplatser på vardera sida. Längre söderut finns även två enklare infarter utan artikulerade entréparti.

Vegetation

Skogskyrkogården präglas nästan helt av ett naturligt skogsbestånd av främst tall, men även gran och björk. Naturskogen med friväxande träd är en väsentlig del av upplevelsen. På sina ställen kontrasteras och framhävs dessa på ett medvetet sätt av avgränsade planteringar med kultiverade växter. Det tydligaste exemplet på det är de serbiska pelargranarna som utgör alléträd längs den monumentala axeln upp till det stora träkorset. I söder finns ett kvarter (42) med planterade lövträd av olika sorter – i övrigt förekommer kryptall på ett flertal ställen som busk- och häckvegetation.



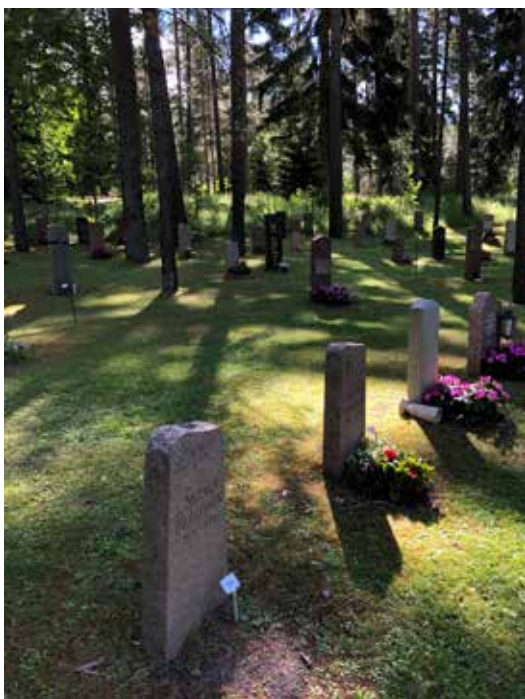
Ursprungligen anlades kyrkogården med en nordlig infart för bilar vilken senare lagts igen. Lanmäteriet, ortofoto 1960.



De bevarade tallarna bildar idag en öppen pelarsal där ljuset silas genom trädkronorna.



Gångstigarna mellan kvarteren varierar i markbeläggning. På den äldre delen är flera gångar linjära i likhet med kvarteren, medan de senare i högre grad har anpassats till terrängen.



Vårdarnas utförande är i hög grad kopplat till kvarterets tillkomstperiod och de då rådande idealen.

Gångsystem

Gångarna medverkar till rumsligheten och avgränsar de olika kvarteren. Gångar och vägar finns på två nivåer på Skogskyrkogården. Dels de större asfalterade vägar som går mellan kyrkogårdens olika områden och som är till för begränsad biltrafik, dels ett finmaskigare nät med gångar som löper mellan kvarteren. På gångstigarna varierar markbeläggningen – rött grus, naturgrus, stenslaggning med smågatsten eller kalksten men även asfalt förekommer. Gångarna följer ingen regelbunden struktur utan är snarare anpassade efter topografin och de naturliga förutsättningarna. Det ger en känsla av att promenera längs en slingrande skogsstig eller i en romantisk park, med växlande perspektiv och utblickar utefter promenadens framåtskridande.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna på skogskyrkogården är samtliga moderna, de äldsta är från 1940-talet. Vårdarna följer i de flesta fall de gängse mönstren på kyrkogårdar från denna tid – gravvårdarna är av sten och en majoritet av vårdarna är sk. portföljstenar medan de sentida vårdarna har en högre grad av individuellt uttryck i utformning och material. Typiskt för de senaste decenniernas vårdar är de naturstenslika vårdarna, små och liggande, med återupptaget intresse för titlar och personliga symboler.

Ett gemensamt drag är att vårdarna har anspråkslösa former och uttryck med återhållen dekor. I enstaka fall är enhetligheten påtaglig – så som i kvarteren 13 och 21 med högre rektangulära och större stenar från 1940-talet. Gravvårdarna speglar de ändrade idealen från 1940-talets regelbundenhet till dagens mer utpräglade individualism. Kvarterets tillkomstperiod är därmed ofta central för det uttryck som vårdarna har och är ett karaktärsdrag som är värt att ta tillvara i förvaltningen av kyrkogården.

Byggnader

På Skogskyrkogården finns två kapell vilka idag är sammanbyggda och i väster finns en kringbyggd gård för kransar. 1947 uppfördes skogskapellet och 1858 stod kapellkrematoriet klart, båda efter Lars Israel Wahlmans ritningar. Byggnaderna är tunt slammade i vit puts. Fönstren på stora byggnaden har bruten överbåge. Huvudfasaden på stora kapellet präglas av ett högt gavelparti. I kyrkogårdens västra del finns moderna verkstads- och ekonomibyggnader, uppförda efter arkitekt Ingvar Selses ritningar.

Beskrivning av enskilda kvarter

Kvarteren från 1940-talet, kv 10–14, 20–24

Allmän karaktär

Kyrkogårdens äldsta del utgörs av kvarter 10–14, samt 20–24. Området togs i anspråk efter kyrkogårdens invigning och i flera kvarter finns fortfarande många vårdar från 1940-talet kvar. Kvarteren präglas av en rätvinklig struktur med regelbundna rader av gravar i raka linjer, samt det bågformade kvarter 22. Kvarteren har en mer traditionell struktur med tydliga avgränsningar mot omgivande skogsmark, i vissa fall med planterade raka häckar av kryptall som förstärker intrycket av en reglerad plan.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är från 1940-talet och framåt, flertalet är ovanligt högresta och stora, och kvarteren är relativt enhetliga utformade där vårdarnas storlek är likartad. Speciellt märks detta i kvarter 13 som är väldigt välbevarat. Kvarter 20 är mer föryngrat än övriga kvarter med vårdar från omkring år 2000, det innehåller även en minnessten över saktad från Estoniakatastrofen. Kvarter 22 har en tydlig uppdelning mellan stående vårdar och hällar.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Kvarteren är enhetliga och skiljer sig åt från övriga kyrkogården genom sin regelbundna och rätvinkliga struktur. De innehåller kyrkogårdens äldsta vårdar och vissa av dessa – t.ex. kvarter 13 är så enhetligt och oförvanskat att det tydligt visar på skillnaden mellan nya och äldre kyrkogårdsideal. Detta ger ett historiskt djup åt hela kyrkogården och är värdefullt för att åskådliggöra den utveckling som skett sedan den togs i bruk. Karaktärsbärande drag ligger i kvarterens regelbundenhet, rätvinkliga struktur och relativt enhetliga vårdar. Minnesstenen över den saktade från Estoniakatastrofen har ett samhällshistoriskt värde. Kvarter 22 har en tydlig och högtidlig struktur. Karaktärsbärande drag är regelbundenheten mellan raderna, strukturen med liggande hällar närmast mittgången och stående vårdar utanför dessa. Den stenlagda platsen med blomster- och sittarrangemang är viktig för rumsligheten. Enskilda vårdar kan ha person-, lokal- eller samhällshistoriska värden.



1940-talskvarteren har ofta en kvadratisk struktur med raka gravrader, stenarna är i regel högre än i övriga kvarter på skogskyrkogården.



Kvarteren från 1950-talet, kv 15–17, 19

Allmän karaktär

Skogskyrkogårdens andra utbyggnadsfas omfattar kvarter 15, 16, 17 och 19. Tidsmässigt har kvarteren tagits i anspråk omkring 1950-talets början med start i kvarter 15. Kvarter 15 skiljer sig från övriga genom sin rektangulära och rätvinkligna plan med regelbundet raka gravlinjer. Det åtskiljs från kvarter 16 genom en stenlagd gång kantad med ormbunkar, kryptall och annan plantering. De andra kvarteren är mjukt följsamma gentemot topografin, med svängda gravrader längs sluttningen ner mot dödisgropen i kvarter 19. Dödisgropen är vattenfylld och ger genom sin vattenspegel ljus och rymd åt området.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är enhetliga och typiska för efterkrigstiden med i huvudsak låga och breda gravvårdar med anspråkslös utformning.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Området präglas i första hand av den vattenfyllda dödisgropen med omgivande terrasserade sluttningar. Karaktärsskapande drag är gravlinjernas följsamhet längs med sluttningen ner och kalkstensgångarna i kvarter 19. Växtligheten består främst av friväxande tallar och enstaka buskar av kryptall.



Dödisgroparna har effektfyllt använts för att anlägga dammar som reflekterar omgivningen.

Kvarteren från 1950–1960-talen, kv 1–9

Allmän karaktär

Området D omfattar kvarter 1–9 och ligger på Skogskyrkogårdens sydöstra del. Området är kuperat och består av en hög kulle i kvarter 8 och 9, och därifrån en längre sluttning ned mot kvarter 1 i söder. Kvarteren är som på övriga kyrkogården bevuxna med friväxande tallar och i viss mån buskar med kryptall längs med kvarterens kanter. Till högsta punkten på kullen går en stenlagd gång upp till en rundad plats med bänkar och en förhöjd plantering. Gravraderna är lagda utifrån denna punkt, med ryggarna vända mot kullens topp. Kvarteren är tagna i anspråk under 1950- och 60-talet, med senare kompletteringar.

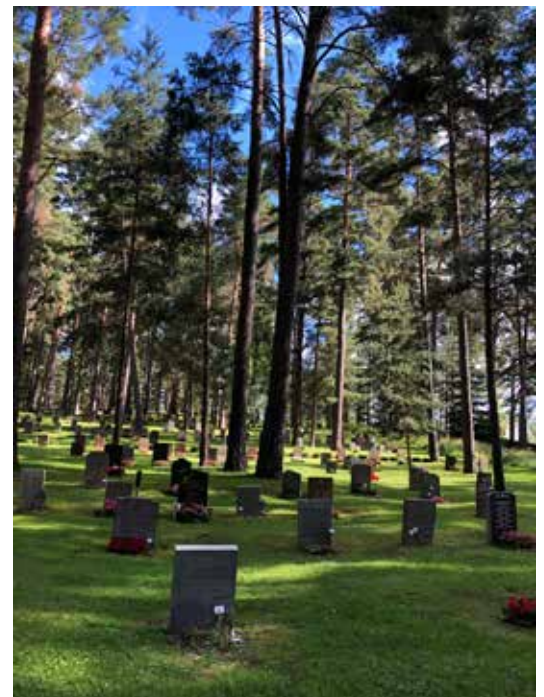
Undantaget är kvarter 2 som har varit, och är, avsett för barngravar av det mindre formatet. Det ligger lite undanskymt längs med staketet, vårdarna ligger som små liggande hällar utplacerade oregelbundet på gräsmatta. Idag finns ett tjugotal gravar.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är typiska för sin tillkomsttid, utformningen följer sedvanligt mönster med anspråkslösa stenvårdar med främst högresta proportioner. De äldre delarna (kvarter 9) präglas mer av låga och breda proportioner på stenarna medan de yngre är mindre och mer högresta.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Området präglas av topografin med kullen i kvarter 8 och 9 som naturlig centralpunkt. Värdefulla och karaktärsbärande drag i området är växtligheten i form av friväxande tall, kvarterens och gravradernas anpassning efter terrängen och den relativa enhetligheten bland gravvårdarna.



Vårdarnas utförande är i hög grad kopplat till kvarterets tillkomstperiod och de då rådande idealen.



Kvarteren från 1960-talet, kv 33–41

Allmän karaktär

Område E omfattar de västra kvarteren 33–41. Kvarteren togs i anspråk mellan 1960-talets slut och 1980-talets början. Området är lätt kuperat med en kulle i söder som kvarteren 38–41 är utlagda kring, kullen kröns av en gräsrunnel omgiven av en stenlagd gång. Kvarteren är bevuxet med friväxande tallar och i viss mån buskar av kryptall längs med gravlinjerna. Mellan kvarteren är växtligheten tätare. Gravarna är placerade utmed krökta linjer som följer terrängen, bortsett från kvarter 33 som är helt rätvinkligt utlagt. Det långsmala kvarteret 34 är också ett undantag med ett mindre antal barngravar placerade längs med gången vid kanten av kyrkogården.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna som är från 1960-talets slut och senare är smala och högresta och följer i övrigt gängse tidstypiska mönster med enkla konturer och anspråkslös utformning.

Kulturhistorisk bedömning och karaktär

Området präglas av terrängen och den naturliga växtligheten på plats. Kvarteren är väl anpassade efter topografin med följsamma gravlinjer och naturlig växtlighet huvudsakligen i form av friväxande tallar. Gravvårdarna är enhetliga till storlek och utformning och typiska för sin tid.



I kvarteren som tillkom under 1960-talet finns flera tidiga vårdar som berättar om globalisering och invandring. I kvarter 35 finns exempelvis flera vårdar med inskription på kinesiska, flera har en infälld porträttmedaljong.

Kvarteren från 1970-talet, kv 25–32

Allmän karaktär

Området omfattar kvarter 25–32 som i huvudsak togs i anspråk under 1970-talet och senare. Undantaget är kvarter 32 där de äldsta gravarna är från 1940-talets slut. Området är starkt kuperat med en dalgång i ena änden som leder till en vattenfylld dödisgrop med omgivande sluttningar. I kvarteren växer friväxande tall och i viss mån planterad kryptall. I kvarter 27–31 är gravplatserna placerade på var sin sluttning vända mot varandra och kring dödisgropen följer de i krökta linjer sluttningarna runt.

Gravvårdstyper

Gravvårdarna är typiska för sin tillkomsttid med enkla konturer, de skiftar mellan låga och breda proportioner samt mindre men högresta proportioner. Det finns även ett antal individuellt utformade vårdar av trä eller smide.

Kulturbeskrivning och karaktär

Området ansluter sig väl till övriga delar av Skogskyrkogården genom sina till topografin välanpassade kvarter. Kvarteren är beväxta med ett naturligt trädbestånd av friväxande tallar, vilket är värdefullt för bevarandet av känslan av naturlig skog. I vissa fall är dessa kompletterade med kontrasterande planteringar som framhäver den naturliga skogen bredvid.



1970-talet präglas av en växande individualism vilken avspeglar sig i vårdarnas utformning där material och former blandas i en högre grad.



Kvarteren från 1980–1990-talet , kv 42, 45–49

Allmän karaktär

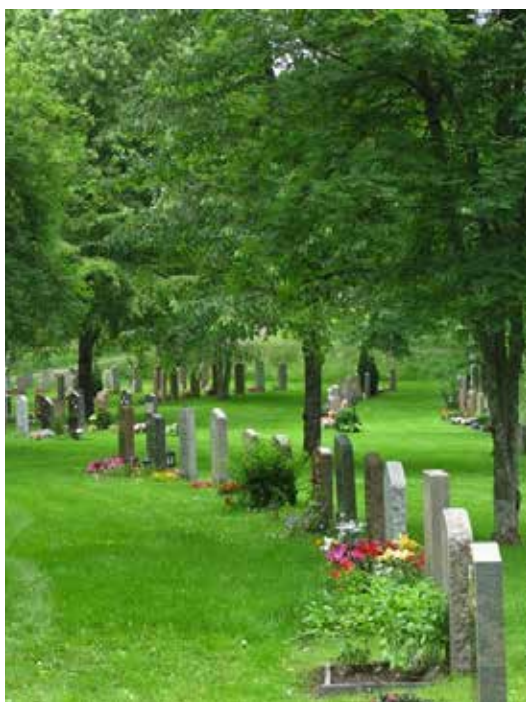
Kyrkogårdens södra kvarter togs i bruk från 1980-talets slut och 1990-talets början. Området ligger nedanför kapellet och det stora träkorset vid ceremoniplatsen och skiljer sig från övriga delar på Skogskyrkogården genom de många lövträden. Gravlinjerna följer konturerna av landskapet, men höjdskillnaderna är i stort sett utjämnade. I kvarter 45 är alla gravvårdar orienterade som en halvcirkel vänd mot det stora träkorset på höjden framför och bildar en högtidlig förgrund till detta. I kvarteret står främst björkar av olika storlek.

Gravvårdstyper

I kvarter 42 samt 45 är gravvårdarna enhetliga och små, men med högresta proportioner och typisk utformning för tiden. Kvarter 46–49 rymmer inslag som pelarvårdarna för sk. hyrstenar och stenröse för askgravlund representerar

Kultuhistorisk bedömning och karaktär

Området hör till de yngsta på kyrkogården och präglas till skillnad från övriga kvarter av lövträd – främst björk men även andra. Karaktärsbärande drag är gravlinjernas följsamhet gentemot omgivande landskap i kvarter 42 och kvarter 45's axialitet med det stora träkorset och dess processionsväg. Kvarteren representerar den samtida kyrkogårdens utveckling och



I de södra kvarteren övergår tallskogen till en lövskog. Kvarteren är placerade i böljande linjer och vårdarna har ett varierat utförande.

Minneslund från 1968

Minneslundan tillkom 1968 och ligger i kvarter 18. Minneslundan består av en öppen gräsrunnel, kantad av stenläggning med röd kalksten och med plats för blommor bredvid i ett arrangemang med stålrör. Det kulturhistoriska värdet ligger främst i dess roll som en tidstypisk utformning och som en tidig representant av det anonymare gravskicket.

Kolumbarium från 2003

Kolumbariet inrättades under 2003 och står i ett skogskvarter väster om kvarter 16. Arrangemanget är enkelt och består av en stenstod med fyra granitpelare i hörnen med plats för två urnor bakom varje plakett. Stenstoden står omgiven av en mindre rabattplantering till vilken en grusgång leder från två håll. Kolumbariet utgör en tidstypisk spegling från vår egen tid, med olika önskemål om anpassade gravskick.

Händelsehistorik

1936

Kyrkofullmäktige utreder fråga om ny begravningsplats. (JLM)

1941

Skogskyrkogården anläggs och invigs. (JLM)

1941

Arkitekttävling om ett kapellkrematorium, vinnas av Lars Israel Wahlman, Stockholm. (JLM)

1947

Lilla skogskapellet invigs. (JLST)

1958

Kapellkrematorium invigs. (JLM)

1970

Invigning av minneslund, Jönköpings första, kvarter 18. (JLM)

1973–74

Utvidgning av kyrkogård, genom nya kvarteren 34–41. (JLM)

1979–80

Ombyggnad av kapellkrematorium. (JLM)

1980-tal

Utvidgning mot söder, kvarter 42 och 45. (JLM)

1996

Kapellkrematorium och skogskyrkogård skyddas enligt KML 4 kap 13 och 14 §§. (JLST)

2001

Ask- och urnlund med stenröse invigs, kvarter 48. (JLM)

2001

Yttre underhållsrenovering av krematoriekapell. (JLST)

2003

Tillstånd till kolumbarium. (JLST)

2005

Tillstånd till ny verkstadsbyggnad i väster, ritningar av arkitekt Ingvar Selse. (JLST)

2020

Tillstånd till en andra minneslund. (JLST)

Kulturhistorisk bedömning av kyrkogården i dess helhet

Jönköpings skogskyrkogård anlades och togs i bruk 1941. Kyrkogården ritades i stora drag av arkitekt Olof Hult i Stockholm, och kompletterades på detaljnivå av stadsträdgårdsmästare Ivar Andersson på parkförvaltningen i Jönköping. På kyrkogården finns även ett kapellkrematorium ritat av Lars Israel Wahlman tillsammans med sonen Jan Wahlman. Detta invigdes 1958.

Skogskyrkogården ligger på ett område med naturligt kuperad terräng, bland annat med inslag av dödisgröpar. Den naturliga växtligheten består huvudsakligen av tall och gran, samt i söder ett större inslag av lövträd i närheten av Lillån.

Skogskyrkogården är indelad i 49 kvarter med oregelbunden utsträckning och utformning. Terrängen och växtligheten på plats sätter en stor prägel på varje kvarter och binder samman kyrkogårdens olika delar. Mellan varje kvarter finns vegetationsridåer med tätväxande gran- och tallskog. Även dessa ytor med tätvuxen vegetation är en del av kyrkogårdens arkitektur genom att avgränsa kvarteren. Vägar och gångar medverkar också till denna avgränsning.

Gravvårdarna är nästan samtliga typiska för sin tid och enhetligt utformade. Variationer finns mellan olika kvarter, skillnaderna följer huvudsakligen kvarterens ålder. Därmed berättar vårdarna också tydligt om utvecklingen under 1900-talets andra hälft – hur de skiftat från enhetliga och anspråkslösa men stora vårdar till små och individuellt utformade. Samtliga vårdar har ur detta perspektiv ett kulturhistoriskt värde – om än ej unikt – genom det typiska för den tid de representerar.

Av stor betydelse är den högtidliga och monumentala processionsliknande väg som leder från infarten till det stora träkorset. Vägen ger en lång obruten siktlinje genom kyrkogården, i sista sträckan med förstärkt djupverkan med hjälp av avsmalnande alléplantering av sibirisk pelargran.

Kapellkrematoriet har betydande arkitektoniska värden, ritat av Lars Israel Wahlman efter en arkitekttävling.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får nya ägare. Det är dock viktigt att man i den långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från alla tider.

Att tänka på i framtida förvaltning av kyrkogården

- Skogskyrkogården präglas av friväxande träd av naturligt och lokalt förekommande sorter så som tall, gran och björk. Endast undantagsvist förekommer kultiverade planteringar vars syfte är att kontrastera mot skogsvegetationen.
- Processionsvägen med de sibiriska granarna, de romantiskt slingrande gångarna samt kontrasten mellan öppna kvartersytor och tät och sluten vegetation är medvetna arkitektoniska element och värdefulla för kyrkogårdens struktur och rumslighet.
- Kvarteren är relativt enhetliga med en variation som formas av anpassning till terräng och topografi.
- Vårdarnas enhetliga utförande i kvarteren är ett centralt karaktärsdrag som avspeglar kyrkogårdens utveckling.

Administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr:.....285/2018
Beställare:.....Jönköpings församling
Inventering och rapportansvarig:.....Charlotte Mårland
Rapportgranskning:.....Anders Franzén
Län:.....Jönköpings län
Kommun:.....Jönköpings kommun
Socken:.....Jönköpings socken
Fastighetsbeteckning:.....Skogskyrkogården

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv.

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings läns arkiv. (JLST)

Antikvarisk topografiska arkivet, Stockholm, genom kopior i länsstyrelsens arkiv. (ATA)

Litteratur

Blixt, Hanna, *Skogskyrkogården Jönköping*, tryckt broschyr från Kyrkogårdsförvaltningen, u.å.

Haas, Jonas. *Skogskyrkogården i Jönköping, Kulturhistorisk karakterisering och bedömning. Kristine-Ljungarums församling i Jönköpings kommun. Jönköpings län, Växjö stift. Jönköpings läns museum, Byggnadsvårdsrapport 2007:134.*

År 2019 genomfördes en kulturhistorisk inventering av alla gravar på Skogskyrkogården. Föreliggande rapport presenterar inventeringen och ger ett förslag till bevarandeplan.

